

دانشگاه سامان

دانشکده ادبیات

دفتر کتابخانه مرکزی
بخش نشریات

شماره ثبت	PIR
شماره ثبت کتاب	۶۴۵
شماره و گروه	۸۵/۱۳/۱۴

گروه زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه

بررسی جنبه های زیبا شناسی شعر کودک و نوجوان
(با تأکید بر آثار محمود کیانوش و ناصر کشاورز)

پایان نامه :

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی

مؤلف

جواد زارع

استاد راهنما

دکتر علی محمد پشتدار

ماه و سال انتشار

دی ماه ۱۳۸۵

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۳

۱۵ ۵۳۱۶

دانشکده ادبیات
گروه زبان و ادبیات فارسی

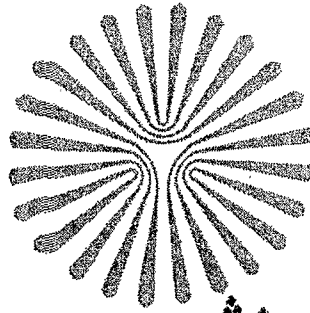
عنوان پایان نامه
بررسی جنبه های زیبا شناسی شعر کودک و نوجوان
(با تأکید بر آثار محمود کیانوش و ناصر کشاورز)

پایان نامه :
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی

مؤلف
جواد زارع

استاد راهنما:
دکتر علی محمد پشتدار

استاد مشاور:
خانم دکتر فاطمه کوپا

دارالگاہ پیام نور

پایان نامہ تحت عنوان:

بررسی جنبہ های زیبا شناختی شعر کودک و نوجوان

توسط:

جواد زارع

(دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی)

نمبره ۲۵ (پست ۴) درجه عالی

تاریخ دفاع: ۸۵/۱۲/۱۱

اعضای هیأت داوران:

نام و نام خانوادگی

۱- دکتر علی محمد پشت دار

۲- خانم دکتر فاطمه کوپا

۳- دکتر پدram میرزائی

۴- خانم دکتر فاطمه کوپا

هیأت داوران

استاد راهنما

استاد مشاور

استاد داور

نماینده گروه

امضاء

تقدیم به:

پدر و مادرم که یک آبادی شعر اند.

به:

خواهر ها و برادرهایم که حرف هایشان به زندگی ام وزن می دهد.

به:

لک لک های آبادیمان که در غروب گم شدند.

به:

گلی که دو سال در خانه ما زندگی کرد و با پائیز در سه شنبه رفت.

به:

برگ ها

به:

بچه های روز و بچه های شب

به:

آسمان

به:

باران

به:

خودم تا باورم شود که هستم.

سپاس و قدردانی

خدا را شکر می گویم که آسمان را آفرید تا پرنده در بی نهایت پرواز کند. باران را آفرید تا ما رود شویم و از خانه به خیابان برویم و چند قطره شکر بخریم و از خیابان به خانه بیاییم و حضورمان را با یکدیگر تقسیم کنیم. خدا را شکر که این باد، آخرین باد نیست و هنوز می شود با برگ ها رفت. خدا را شکر که بچه ها به دنیا می آیند و هستند. خدا را شکر که چشم هایمان گاهی از بارش، شعر می شوند، یعنی قلب هایمان می تپند. خدا را شکر که مادر توی سجاده اش زندگی می کند، یعنی کسی هست که دعا کند. خدا را شکر که به من آموخته است تا دیگران را باور کنم و برایشان فصلی به نام قدردانی بنویسم. سپاسگزار زحمات پدر و مادرم هستم که مرا از آسمان به زمین آوردند تا قصه بگویم و شعر فکر کنم. سپاسگزار خواهرها و برادرهایم، که مرا در کودکی شان سهیم کردند و گذاشتند در خانه پیرمان نفس بکشم. سپاسگزار بچه هائی کانونم آن ها که شعر را از من یاد گرفتند و آن هائی که خودشان شعر بودند. سپاسگزار معلمی هستم که الفبا را به من یاد داد و در دست هایم مداد گذاشت تا بنویسم: بابا، آب و زندگی را. و معلم هائی که راهنمای من بودند برای رسیدن به سرزمین خواندن ها، نوشتن ها و فکر کردن ها. در آخر، که شعر دوباره شروع می شود، به اندازه همه کلمه های شعر از استاد خویم دکتر علی محمد پشت دار و خانم دکتر فاطمه کوپا تشکر می کنم که صبورانه درس دادند.

فهرست مطالب

	پیشگفتار
۱	کلیات تحقیق
۳	
۹	فصل ۱. تاریخچه
۱۰	۱-۱. تاریخچه ادبیات کودک و نوجوان
۱۵	۲-۱. نخستین شاعر کودک
۱۷	۱-۲-۱. ایرج میرزا (نخستین عصر جدید)
۱۷	۳-۱. دو دوره شعر کودک
۱۸	۱-۳-۱. دوره اول (ایرج میرزا-کیانوشی)
۱۹	۲-۳-۱. دوره دوم (کیانوشی)
۲۰	۱-۳-۳-۱. زندگینامه و آثار محمود کیانوش
۲۰	۲-۳-۳-۱. زندگینامه و آثار ناصر کشاورز
۲۱	۴-۱. تعریف شعر
۲۴	۵-۱. شعر کودک
۲۴	۱-۵-۱. تعریف شعر کودک
۲۶	۲-۵-۱. ویژگی های شعر کودک
۲۹	۶-۱. تعریف نوجوانی و شعر نوجوان
۳۳	۱-۶-۱. ویژگی های شعر نوجوان
۳۵	۷-۱. انواع شعر کودک و نوجوان
۳۵	۱-۷-۱. شعر رسمی
۳۵	۲-۷-۱. شعر غیر رسمی (افواهی)
۳۵	۱-۲-۷-۱. لالائی ها
۳۶	۲-۲-۷-۱. ترانه های مادرانه

۳۶
۳۷
۳۸

۴۱
۴۲
۴۵
۴۵
۴۶
۴۸
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۶۰
۶۱
۶۱
۶۳
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۸
۶۹
۷۳
۷۵
۷۵
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۰

۳-۲-۷-۱. مثل منظوم
۴-۲-۷-۱. چیستان
پنی نوشت های فصل اول

فصل ۲. تخیل

۱-۲. تخیل در شعر کودک و نوجوان

۲-۲. صنایع ادبی (لفظی و معنوی)

۱-۲-۲. تشبیه

۱-۱-۲-۲. انواع تشبیه

۱-۱-۲-۲. همانندسازی با دو سویه حسی

۲-۱-۱-۲-۲. همانندسازی با دو سویه حسی و عقلی

۳-۱-۱-۲-۲. تشبیه وهمی

۴-۱-۱-۲-۲. همانندسازی به اعتبار فردیت و ترکیب

۵-۱-۱-۲-۲. ابهام در همانند پنداری یا تشبیه مضمر

۲-۲-۳. استعاره

۱-۲-۲-۲. انواع استعاره

۱-۱-۲-۲-۲. استعاره تصریحیه

۲-۱-۲-۲-۲. استعاره مکنیه

۳-۲-۲. کنایه

۴-۲-۲. تشخیص

۱-۴-۲-۲. جاندار پنداری

۲-۴-۲-۲. انسان پنداری

۳-۴-۲-۲. تشخیص دادن به مفاهیم انتزاعی

۵-۲-۲. حس آمیزی

۶-۲-۲. تناسب

۷-۲-۲. تضاد

۱-۷-۲-۲. تضاد

۲-۷-۲-۲. مطابقه

۳-۷-۲-۲. متناقض نمائی (پاردوکس)

۸-۲-۲. ابهام

۹-۲-۲. جناس

۱-۹-۲-۲. جناس تام

۸۰	۲-۹-۲. جناس زائد
۸۱	۲-۹-۳. جناس محرف
۸۱	۲-۹-۴. جناس مضارع
۸۲	۲-۹-۵. جناس مزدوج یا مکرر
۸۳	۲-۹-۶. جناس مطرف
۸۳	۲-۲-۱۰. اغراق
۸۴	۲-۲-۱۱. تلمیح
۸۷	پی نوشت های فصل دوم

فصل ۳. زبان

۳-۱. زبان شعر

۳-۲. زبان شعر کودک و نوجوان

۳-۲-۱. ویژگی های زبان شعر کودک و نوجوان

۹۴	۳-۲-۱-۱. سادگی زبان
۹۴	۳-۲-۱-۲. کودکانگی زبان
۹۵	۳-۲-۱-۳. طبیعی بودن زبان
۹۵	۳-۲-۱-۴. امروزی بودن زبان
۹۶	۳-۲-۱-۵. مردمی بودن زبان
۹۶	۳-۲-۱-۶. گسترده گی زبان

۳-۳. هنجارگریزی در زبان کودک و نوجوان

۹۷	۳-۳-۱. هنجارگریزی نحوی
۹۷	۳-۳-۲. هنجارگریزی نوشتاری
۹۸	۳-۳-۳. هنجارگریزی معنایی

۳-۴. قاعده افزائی در شعر کودک و نوجوان

۹۹	۳-۴-۱. توازن آوایی
۱۰۰	۳-۴-۲. توازن در زیر سایه تکرار واژه
۱۰۱	۳-۴-۲-۱. تکرار آغازین
۱۰۱	۳-۴-۲-۱-۱. تکرار آغازین در مصرع های فرد
۱۰۲	۳-۴-۲-۱-۲. تکرار آغازین در مصرع های اول و دوم
۱۰۲	۳-۴-۲-۱-۳. تکرار آغازین در مصرع های دوم و سوم
۱۰۳	۳-۴-۲-۱-۴. تکرار آغازین در مصرع های سوم و چهارم

۱۰۳	تکرار در آغاز در اکثر مصرع ها
۱۰۳	تکرار آغازین در ابتدای بندهای چهارپاره
۱۰۴	تکرار پایانی
۱۰۵	تکرار میانی
۱۰۶	تکرار در پایان مجموعه ها
۱۰۷	موازنه ۳-۴-۳
۱۰۶	ایجاد موازنه بوسیله ضمائر اشاره
۱۰۸	ایجاد موازنه بوسیله حرف ربط
۱۰۸	ایجاد موازنه بوسیله ضمائر مبهم
۱۰۹	ایجاد موازنه بوسیله ضمائر شمارشی
۱۰۹	ایجاد موازنه بوسیله ضمائر دوگانه شمارشی
۱۱۱	پی نوشت های فصل سوم

فصل ۴. موسیقی

۱۱۳	۴-۱. موسیقی بیرونی
۱۱۴	۴-۱-۱. قافیه
۱۱۵	۴-۱-۱-۱. قافیه غنی و فقیر
۱۱۷	۴-۱-۱-۲. قافیه آغازین
۱۱۷	۴-۱-۱-۳. قافیه میانی یا دورنی
۱۱۸	۴-۱-۱-۴. قافیه پایانی
۱۱۸	۴-۱-۲. ردیف
۱۱۹	۴-۱-۳. وزن
۱۲۲	۴-۲. موسیقی میانی
۱۲۳	۴-۳. موسیقی معنوی
۱۲۴	پی نوشت های فصل چهارم

فصل ۵. قالب

۱۲۶	۵-۱. قالب های متداول
۱۲۷	۵-۱-۱. چهارپاره
۱۲۸	۵-۱-۲. مثنوی

۱۳۲	۲-۵. قالب های ابتکاری
۱۳۳	۱-۲-۵. سه پاره های نو
۱۳۴	۲-۲-۵. اشعار نمایشی - گفت و گوئی
۱۳۶	۳-۲-۵. نو نیمائی
۱۳۷	۴-۲-۵. ترجیع بند واره
۱۳۸	۵-۲-۵. بحر طویل
۱۴۰	پی نوشت های فصل پنجم

فصل ۶. عاطفه

۱۴۱	۶-۱. عواطف شعر کودک و نوجوان
۱۴۵	۱-۱-۶. مرثیه و اندوه
۱۴۷	۲-۱-۶. انتظار
۱۴۸	۳-۱-۶. عشق
۱۵۰	۴-۱-۶. نوستالژی
۱۵۲	۵-۱-۶. تنهایی و هراس
۱۵۳	۶-۱-۶. آرزو
۱۵۴	۷-۱-۶. شادی
۱۵۶	پی نوشت های فصل ششم

فصل ۷. مضمون و محتوا

۱۵۷	۷-۱. دسته بندی مضامین شعر کودک و نوجوان
۱۶۰	۱-۱-۷. مضامین وصفی
۱۶۱	۲-۱-۷. مضامین آموزشی
۱۶۱	۳-۱-۷. مضامین تمثیلی
۱۶۲	۴-۱-۷. مضامین رفتاری
۱۶۳	۷-۲. هنجارشکنی در مضمون سازی و معنا آفرینی
۱۶۵	پی نوشت های فصل هفتم

فصل ۸. موضوع

۱۶۶	۸-۱. طبیعت
۱۶۷	

۱۷۰	۸-۲. حیوانات
۱۷۳	۸-۳. حشرات
۱۷۴	۸-۴. روستا
۱۷۵	۸-۵. مدرسه
۱۷۶	۸-۶. زندگی روزمره
۱۷۷	۸-۷. حوادث سیاسی و اجتماعی
۱۷۸	۸-۸. خانواده
۱۷۸	۸-۸-۱. پدر
۱۷۹	۸-۸-۲. مادر
۱۷۹	۸-۸-۳. مادر بزرگ
۱۷۹	۸-۸-۴. پدر بزرگ
۱۸۰	۸-۹. کار
۱۸۱	۸-۱۰. مفاهیم دینی و مذهبی
۱۸۲	۸-۱۱. طبقه مستضعف
۱۸۲	۸-۱۲. آرزوها
۱۸۴	پی نوشت های فصل هشتم
۱۸۵	فصل ۹. نتیجه گیری
۱۹۳	منابع و مآخذ

نام خانوادگی: زارع

نام: جواد

عنوان پایان نامه: بررسی جنبه های زیبا شناسی شعر کودک و نوجوان

(با تاکید بر آثار محمود کیانوش و ناصر کشاورز)

استاد راهنما: دکتر علی محمد پشت دار

استاد مشاور: خانم دکتر فاطمه کوپا

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

رشته: زبان و ادبیات فارسی

گرایش: محض

دانشگاه: ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه: پیام نور

تعداد صفحات: ۲۰۹

تاریخ فارغ تحصیلی:

واژگان کلیدی: شعر کودک و نوجوان، عناصر زیبا شناختی، محمود کیانوش، ناصر کشاورز

چکیده: شعر کودک و نوجوان، جزئی پر مخاطب از پیکره شعر فارسی به حساب می آید. و در تمامی جهات چه از نظر ساختار و چه از نظر محتوا پیرو ساختمان رایج شعر در معنای خاص کلمه است. و توجه خاص آن به مخاطب، آن را به سمت سادگی و روانی سوق داده است. جالب توجه است که مخاطبان این نوع شعر به سه گروه تقسیم می شوند: خردسالان، کودکان و نوجوانان. در این تحقیق به دلیل گستردگی موضوع، فقط شعر کودک و نوجوان را در ۹ فصل مورد تحقیق، تدوین و بررسی قرار گرفته است.

شعر کودک و نوجوان به دلیل روحیه نوگرایانه مخاطبانش همواره پیا و در حال رشد است. شعرهای اولیه که صرفاً طبیعت گرا بودند و شاعران آن ها از دنیای ذهنی کودک اطلاع فراوانی نداشتند. با پیشرفت مطالعات روانشناسی کودک و نوجوان، شناخت این مخاطبان هموار گردید و شاعران این حوزه تلاش کردند با مضمون سازی و معنا آفرینی از کلیشه ها بپرهیزند و عناصر زیبا سازنده شعر را در آثار خود اعمال نمایند.

این تحقیق با بررسی شعر کودک و نوجوان بعد از ثبت اتفاقات زبانی و مضمون خاص این حوزه، صورخیال و عوامل زیبا سازنده و بیان ویژگی های شعر کودک و نوجوان، شاخصه های شعر کودک و نوجوان را با عناوینی که یاد آور چهار عنصر اصلی شعر یعنی تخیل، موسیقی، زبان و عاطفه هستند، بیان می دارد. چهار چوب محوری کار بر تخیل، زبان، موسیقی، قالب، مضمون و موضوع شعر کودک و نوجوان قرار گرفته است و ثابت می کند که شعر کودک و نوجوان پایه پای شعر بزرگسال پویا و رو به رشد است و از عناصری که شعر را به سمت شعر ناب هدایت می کند بهره مند است.

پیشگفتار

امروز به جرأت می‌توان ادبیات کودک و نوجوان را یکی از شاخه‌های پر مخاطب و محبوب ادبیات معرفی کرد. همانطور که ادبیات معاصر ادبیات کودک و نوجوان در مقام مثال مدرسه ابتدائی است که کودک در آن الفبای خواندن و نوشتن را یاد می‌گیرد و اگر خوب شروع کند، خوب ادامه می‌دهد.

نوزاد از همان خردسالی در مسیر ملایم ادبیات مخصوص خودش قرار می‌گیرد و شب را در گهواره لالائی‌ها به صبح می‌رساند. کودک که می‌شود با جهان اطرافش زندگی می‌کند. با درخت‌ها نفس می‌کشد و با قصه و شعر بزرگ می‌شود. در نوجوانی در پی کشف رابطه بین انسان با همدیگر، خدا و جهان واقعی است. و آرام آرام خودش را برای ورود به دنیای بزرگ شعر بزرگسال آماده می‌کند.

در این پایان‌نامه به دلیل گستردگی دامنه ادبیات کودک و نوجوان، فقط حوزه شعر، آن هم فقط با تأکید بر آثار دو شاعر پدر و پسر شعر کودک و نوجوان؛ محمود کیانوش و ناصر کشاورز، مورد بررسی قرار می‌گیرد. چرا که دامنه بحث به حدی گسترده است که کتاب‌های زیادی فراخور حال هر کدام باید نوشته شود.

پس از طرح موضوع و یادداشت برداری‌های اولیه متوجه شدم که در ادبیات کودک و نوجوان، حوزه گسترده دیگری وجود دارد و کتاب‌های زیادی هم در این حوزه نوشته شده است، هرچند که بسیاری از آن‌ها، غیر استاندارد اند، و نام این سرآغاز شعر برای کودک، شعر خردسال است. بررسی شعر خردسال را به زمان دیگر واگذار و بررسی شعر کودک و نوجوان شاعران مذکور را با توجه به نظریه‌های نقد سنتی و مدرن آغاز کردم.

سال‌ها قبل ادبیات کودک و نوجوان، بخصوص در حوزه شعر، را ساده‌ترین نوع ادبیات می‌دانستم. اما بعد از خوانش آثار منتشرشده در این زمینه و خواندن کتاب‌های نقد ادبیات کودک و نوجوان، متوجه شدم این نوع ادبیات، ادبیاتی سهل و ممتنع است. همین نگاه ساده‌انگارانه من باعث می‌شد که شعر کودک و نوجوان را بدور از معیارهای کلی شعر و بدون زیبایی کلامی و محتوایی بدانم. اما بعد از بررسی و تحقیق فراوان متوجه شدم که شعر کودک و نوجوان از هر نظر؛ چه از نظر لفظی و چه از نظر معنوی، چیزی از شعر بزرگسال کم ندارد. تمام اصول زیبا سازی شعر در آن‌ها رعایت می‌شود و ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی دارد. با آشنائی کاملی که ظرف مدت چهار ساله مریبگری شعر کودک و نوجوان از شعر کودک و نوجوان

کسب کردم و با توجه به فقر نقد در این حوزه بر آن شدم موضوعاتی را که سالهای سال برای من ناشناخته بود در مقالاتی جمع آوری کنم. با رسیدن به زمان دفاع پایان نامه، موضوع را به گروه ارائه دادم و پس از تأیید از طرف اساتید، کار را جدی تر و شبانه روزی در پی گرفتم.

فصل اول را به تاریخچه اختصاص داده و در ادامه با تأکید بر عناصر سازنده شعر ناب، کار تحقیق و فصل بندی را ادامه دادم. در آوردن نمونه های شعری هر چند که شعرهای **ناصر کشاورز** به روز تر و ناب تر بودند، سعی در برقراری تعادل و توازن گردیدم. از کتاب ها و مجلاتی که شعر کودک و نوجوان را مورد بررسی قرار داده بودند، استفاده فراوانی بردم که بیشترین بهره گیری از کتاب ((از این باغ شرقی)) **پروین سلاجقه** و ((شعر کودک از آغاز تا امروز)) **موسوی گرمارودی** صورت گرفت. کتاب های مذکور اگر چه در بسیاری جهات از اطلاعات فراوانی برخوردارند اما فاقد کاستی نیستند. اطاله کلام در بعضی جاها، کتاب را صرفاً قطور کرده است. خلط مبحث باعث پراکنده گویی فراوانی در بعضی از موضوعات شده است. اما در این آشفته بازار نقد، کتاب هائی هستند که مراجع مفیدی در این حوزه می توانند باشند.

در پایان از الطاف خداوند که دریچه جدیدی از ادبیات را به رویم باز کرد و مرا شبانه روز در این تحقیق یاری رساند سپاسگزارم. و امیدوارم صدای او در همه وقت و همه جا به گوش زندگی من برسد. از محبت های بی دریغ و همیشگی استاد راهنما، دکتر **علی محمد پشندار**، کمال قدردانی را دارم و به همان اندازه از مشورت های صمیمانه استاد مشاور، خانم دکتر **فاطمه کوپا** و در ادامه قدردان، همکاران سابق خود در **کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان**، مسولان و مربیان مراکز ۳ کرج، کتابخانه مرجع کانون و مرکز شهریار هستم. و در پایان از همه بچه های مراکز کانون هائی پرورش فکری کودکان و نوجوانانی که بنده روزی روزگاری مربی ادبی_ فرهنگی آنجا بودم، به خاطر چیزهائی که یادم دادند و مرا در جمع رویائی شان راه دادند سپاسگزارم و برای همه کسانی که مرا در این تحقیق به هر نحو یاری رساندند، اوقاتی خوش، روزهای همیشگی و خواب هائی پر از مداد رنگی آرزو مندم.

جواد زارع

کلیات

بیان مسئله و سؤال‌های اصلی تحقیق

ادبیات کودک و نوجوان در پنجاه سال اخیر به خصوص در حوزه شعر با تحولات بزرگی روبرو شده است. همزمان با آغاز این رویداد ادبی، شاعران کودک و نوجوان ایران، به دور از تحولات فرهنگی و اجتماعی دیگر کشورها نبوده و به تحقیق از آن فرهنگ‌ها تأثیر پذیرفته و این تأثیر پذیری را در زبان و شعر خود منعکس نموده اند.

شعر کودک و نوجوان علاوه بر رعایت چهارچوب بیانی شعر کلاسیک قصد بررسی مضامین روز و جهانی با زبان ساده و خاص کودک و نوجوان دارد. در این تحقیق تلاش شده است جهت رسیدن به جنبه‌های زیبا شناختی شعر کودک و نوجوان به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

شعر کودک و نوجوان چه تعریفی دارد؟ از چه زمانی آغاز شده است و تاریخچه کلی آن چیست؟ آیا شعر کودک و نوجوان، انواع مختلفی دارد؟ آیا با قدمت اندکی که دارد می‌توان برای آن دوره‌های شعری مشخص کرد؟ شاعرانگی در شعر کودک و نوجوان رعایت می‌شود یا صرف ادبیات منظوم است؟ زیبایی لفظی دارد؟ با توجه به این نکته که خیال بن مایه شعر کودک و نوجوان است، آیا شاعر کودک و نوجوان از صور خیال استفاده می‌کند، از کدام صنعت بیشترین بهره می‌گیرد؟ زبان شعر کودک و نوجوان تا چه حد در برقراری ارتباط با مخاطبان خاص خود موفق است؟ آیا طبق چهارچوب زبان معیار به سرایش در می‌آید یا اینکه هنجارهای زبانی در آن شکسته می‌شود؟ زبان شعر کودک و نوجوان چه ویژگی‌هایی دارد؟ راز موفقیت زبان شعر کودک و نوجوان در چیست، هنجارشکنی یا قاعده افزائی؟ شعر کودک از چه صنایعی برای ایجاد توازن بهره می‌گیرد؟ آیا شعر کودک و نوجوان در حوزه موسیقی متناسب با احوال مخاطبان بوده است؟ از سه نوع موسیقی (بیرونی، میانی، معنوی) رایج شعر، در شعر کودک و نوجوان از کدام نوع موسیقی بیشترین بهره برده شده است؟ بعد از زبان، قالب بیشترین تأثیر را از نظر ظاهری در انتقال مضمون دارد، قالب شعر کودک و نوجوان به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ و کدام قالب بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد؟ عاطفه از عناصر اصلی شعر است، آیا شعر کودک و نوجوان از این عنصر بهره می‌گیرد؟ عواطف متداول شعر کودک و نوجوان کدام اند؟ مضامین رایج شعر کودک و نوجوان مورد بررسی قرار گیرد و مشخص گردد وضعیت مضامین نو و کلیشه‌ای شعر کودک و نوجوان چگونه است؟ آیا هنجارشکنی مضمونی جهت معنا آفرینی صورت می‌گیرد؟ شعر کودک و نوجوان دامنه گسترده‌ای از موضوعات مورد بررسی است، کدام موضوع بسامد بالایی دارد؟ و

صحت این ادعا که شعر کودک صرفاً شعری طبیعت گراست مشخص گردد؟ و برای اعتلا دادن شعر کودک و نوجوان چه کار باید کرد؟

هدف تحقیق

در بررسی شعر کودک و نوجوان همواره باید به مخاطبان آن توجه داشت و نباید با همان اصول و قواعد شعر بزرگسال به نقد و بررسی شعر کودک و نوجوان پرداخت. از طرف دیگر، کتاب هائی که شعر کودک و نوجوان را مورد بررسی قرار داده اند بسیار اندک و گاه کمیاب اند و حتی کتاب های موجود بعلت پرداختن به حواشی، نمی توانند اطلاعات مفیدی در اختیار مخاطب قرار دهند. همه این عوامل باعث ناشناخته ماندن شعر کودک و نوجوان گردیده است. این تحقیق به هدف شناساندن و مشخص کردن آغازگاه شعر کودک و نوجوان، معرفی نخستین شاعر کودک و نوجوان، بیان ویژگی ها، بررسی جنبه های زیبا شناختی و صور خیال، تنقد و بررسی زبان، معرفی قوالب متداول و ابتکاری، بیان عواطف، موضوعات و مضامین رایج در حوزه شعر کودک و نوجوان صورت گرفته است. و برای نیل به این امر مهم از آثار دو شاعر مطرح شعر کودک و نوجوان بهره گرفته است. محمود کیانوش که او را پدر شعر کودک می دانند و ناصر کشاورز که علاوه بر اینکه به کمال رساننده شعر کودک به پیروی از کیانوش است در حوزه شعر نوجوان تجربه های فراوانی دارد که از جهات مختلف حائز اهمیت اند. شعر او را در بسیاری از جاها می توان شعر ناب دانست. معرفی این دو شاعر موفق کودک و نوجوان و نقد آثار آن ها از اهداف بعدی این تحقیق محسوب می شود.

اهمیت و ضرورت تحقیق

شعر کودک و نوجوان، دامنه گسترده ای دارد. اگر چه معدودی از آثاری که در این حوزه منتشر شده اند، جزء کتاب های تجاری محسوب می شوند که شاعر آن ها را به قصد رسیدن به نان و نوائی منتشر می کند. اما بسیاری از شعرهای این حوزه دارای زیبایی های لفظی و معنوی هستند که برای مخاطبان شعر کودک و نوجوان نا شناخته باقی مانده است. و زمانی که مربی ادبی و فرهنگی بودم، ضرورت چنین تحقیقی را احساس می کردم. و از طرف دیگر تا کنون جنبه های زیبا شناختی و صور خیال شعر کودک و نوجوان در قالب پایان نامه دانشگاهی، تحقیق و بررسی نشده است. با تواضع می توان این تحقیق را جزء اولین تحقیقاتی دانست که شعر کودک و نوجوان را مورد بررسی قرار داده است و دارای اطلاعات فراوانی و مفیدی است که دانشجویان ادبیات، مربیان مهد کودک ها و کانون های پرورشی می توانند از آن بهره مند شوند. و همین ضرورت ها باعث

گردید که اطلاعات اولیه و لازم برای شناخت شعر کودک و نوجوان را بصورت کار تحقیقی در قالب پایان نامه به انجام برسانم.

مرور مطالعاتی

جنبه های زیبا شناختی شعر کودک و نوجوان را در نه فصل به پایان رساندم که رئوس فصول به ترتیب زیر می باشد:

فصل اول: تاریخچه شعر کودک و نوجوان در هفت بخش بیان گردیده؛ بخش اول بررسی تاریخچه ادبیات کودک و

نوجوان. در بخش دوم، نخستین شاعر کودک معرفی شده است. در بخش سوم، دو دوره مهم شعر کودک با توجه به نظریات مصطفی موسوی گرمارودی مشخص گردیده است. در بخش چهارم، شعر با توجه به نظرات محققان تعریف شده است. در بخش چهارم، پس از تعریف شعر کودک، ویژگی های بارز آن ذکر شده است. در بخش ششم، بعد از تعریف نوجوانی، شعر نوجوان را تعریف کرده ایم با ذکر ویژگی ها و نارسائی های آن. در بخش هفتم، انواع شعر کودک مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل دوم: در این فصل تخیل در دو بخش مورد بررسی قرار گرفته است؛ بخش اول، لزوم تخیل و صور خیال در شعر

کودک و نوجوان. و در بخش دوم، صنایع لفظی و معنوی که در شعر کودک و نوجوان وجود دارند، ذکر گردیده است.

فصل سوم: در این فصل مقوله زبان در چهار بخش مورد بررسی قرار گرفته است؛ بخش اول و دوم، بعد از اهمیت زبان در

شعر کودک و نوجوان، ویژگی های آن ذکر می گردد و فرق بین شعر و نظم مشخص می شود. بخش سوم، تخطی از نرم و هنجارگریزی شعر کودک و نوجوان بررسی می شود و در بخش چهارم قواعدی که بر شعر افزوده می شوند و شعر کودک و نوجوان را می سازند ذکر می گردد.

فصل چهارم: در این فصل انواع موسیقی حاکم در شعر کودک و نوجوان در سه بخش مورد بررسی قرار می گیرد. بخش

اول، موسیقی بیرونی و عناصر متشکله. بخش دوم، موسیقی درونی و عوامل موسیقی زای درونی. بخش سوم، موسیقی معنوی.

فصل پنجم: در دو بخش، قالب های متداول و ابتکاری معرفی می گردند.

فصل ششم: بعد از بیان اهمیت عاطفه در شعر، چه شعر بزرگسال و چه شعر کودک و نوجوان، عواطفی که در اشعار

کودک و نوجوان وجود دارند، ذکر می گردد.

فصل هفتم: در دو بخش مضمون و محتوای شعر کودک و نوجوان بررسی می شود. بخش اول، مضامین رایج شعر کودک

و نوجوان را بدسته های؛ آموزشی، وصفی، تمثیلی، رفتاری تقسیم می کند و در بخش دوم هنجار شکنی هائی که در شعر کودک و نوجوان بوسیله شاعران جهت کشف مضامین جدید صورت گرفته است، بیان می گردد.

فصل هشتم: در این فصل موضوعات رایج و متداولی که در شعر کودک و نوجوان بسامد دارند ذکر و مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت، **فصل نهم**، به تحلیل و نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

روش تحقیق

در این تحقیق از دو روش جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده گردید؛ روش کتابخانه‌ای و مصاحبه. در روش کتابخانه‌ای از آثار محمود کیانوش و ناصر کشاورز، کتاب‌های نقد شعر کودک و نوجوان و کتاب‌هایی که به حوزه ادبیات کودک و نوجوان ربط داشتند استفاده گردید. کتاب‌های تحلیلی حوزه زبان و صنایع ادبی شعر مورد مطالعه قرار گرفت. علاوه بر آن، به سایت‌های اینترنتی مربوط به دامنه تحقیق مراجع شد. همچنین از مجلات خاص ادبیات کودکان و نوجوانان بهره گرفتیم. در ادامه تحقیق خود به سراغ مخاطبان اصلی شعرهای کودک و نوجوان رفتیم. با بسیاری از آن‌ها در جاهای مختلف، کانون‌ها، مدارس، مهد کودک‌ها بصورت جداگانه یا گروهی در باره نوع نگاهشان، علاقمندیها و ویژگی‌های شعر خوب از نظر آن‌ها صحبت کردم.

پس از فیش برداری از کتاب‌ها و مصاحبه‌های انجام گرفته، جمع‌بندی پایان‌نامه را آغاز کردم.

جامعه تحقیق

کتاب‌های بررسی شده ناصر کشاورز:

آه پونه، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶، مصور رنگی ۲۸ ص.

آب، بابا، ماما، تهران، انتشاراتی قدیانی، چاپ دوم ۱۳۷۲، مصور رنگی ۲۲ ص.

آدم و پروانه، مشهد، انتشارات استان قدس رضوی، چاپ اول ۱۳۷۸، مصور ۱۲ ص.

از این طرف لطفاً فقط هیس!، مشهد، انتشارات استان قدس رضوی، به نشر، چاپ اول ۱۳۸۳، مصور رنگی ۴۰ ص.

از برگ گل بهتر، تهران، سروش، چاپ اول ۱۳۷۶، مصور رنگی ۱۵ ص.

از قناری تا کلاغ، تهران، کوچک جنگلی، ۱۳۷۰، مصور رنگی ۲۴ ص.

بوی گردوهای کال، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ اول ۱۳۷۶، مصور ۱۲ ص.

پانیز خانم، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ دوم ۱۳۷۴، مصور رنگی ۲۴ ص.

- پر زرد قناری، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ اول ۱۳۸۳، مصور رنگی ۲۰ ص.
- پاتک به لحظه ها، تهران، صریر، ۱۳۷۹، مصور رنگی ۳۴ ص.
- تو چه شکلی هستی؟!، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، به نشر، چاپ اول ۱۳۷۸، مصور ۱۲ ص.
- تا خدا راهی نیست، تهران، انتشاراتی قدیانی، چاپ اول ۱۳۸۰، مصور رنگی ۳۲ ص.
- چکه ای آواز، تکه ای مهتاب؛ تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ دوم ۱۳۷۶، مصور رنگی ۲۲ ص.
- سیب جان سلام، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ اول ۱۳۷۸، مصور رنگی ۲۸ ص.
- سبز تر از درخت، تهران، محراب قلم، ۱۳۸۰، مصور رنگی ۲۱ ص.
- قایق کاغذی، تهران، شفق، چاپ اول ۱۳۷۳، مصور ۲۰ ص.
- فرشته ای از آسمان، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ اول ۱۳۸۰، مصور رنگی ۲۴ ص.
- گل‌های پاپا، به به! چه زیبا!؛ تهران، موسسه زیتون، مصور رنگی ۱۲ ص.
- گنجشک و پروانه، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۵، مصور رنگی ۳۲ ص.
- گره به به من میو داد، تهران، نشر افق، ۱۳۷۸، مصور رنگی ۱۶ ص.
- مرا یک دایناسور درسته قورت داد، تهران، انتشارات قدیانی، ۱۳۸۰، مصور رنگی ۱۲ ص.
- میوه هایشان: سلام! سایه هایشان: نسیم!، تهران، انتشارات قدیانی، ۱۳۷۷، مصور رنگی ۳۱ ص.
- موهای شش متری، تهران، انتشارات آستان قدس رضوی، به نشر، ۱۳۸۲، مصور ۲۴ ص.
- مداد کوتاها؛ تهران، شباویز، ۱۳۸۳، مصور رنگی ۳۲ ص.
- هر چه هستی بهترینی؛ تهران، سروش، ۱۳۷۷، مصور رنگی ۳۲ ص.

کتاب های بررسی شده محمود کیانوش:

- بچه های جهان، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ سوم ۱۳۷۸، مصور ۲۱۱ ص.
- باغ ستاره ها؛ تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۰، مصور ۱۶۸ ص.
- زبان چیزها، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۹، مصور رنگی ۶۴ ص.
- طوطی سبز هندی، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۶۹، مصور رنگی ۶۳ ص.